

словарь / [Под ред. В.Н. Ярцевой]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – С. 380 – 381. *Новиков Л.А.* Семантическое поле как лексическая категория / Л.А. Новиков // Теория поля в современном языкознании. – Уфа: Изд-во Башкирского государственного университета, 1991. – Ч.1. – С.3-7. *Толстая С.М.* Мотивационные семантические модели и картины мира // Русский язык в научном освещении. – 2002. - №1(3). – С. 113 – 124. *Сандиго-Гросе Э.С.* Поле понимания в современном английском языке. Характерологическое исследование : автореф. дис. ... на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки”/ Э.С. Сандиго-Гросе. – Пятигорск, 1991. – 15с. *Селиверстова О.Н.* Труды по семантике / О.Н. Селиверстова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. - 564с. *Стратонова Т.Я.* Лексико- семантическая группа прилагательных, характеристика умственной способности человека (на материале современного немецкого языка) : автореф. дис. ... на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Т.Я. Стратонова. - Л, 1981. – 19с. *Чинчлей К.Г.* Типология категории посессивности. – Кишинев: Штиинца, 1990. – 154 с. *Heine V.* Possession. Cognitive Sources, Forces and Grammaticalization / Heine V. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 274 p. *Коптјевскаја-Тамм М.* Possessive Noun Phrases in the Languages of Europe / Коптјевскаја-Тамм М. // In Noun Phrase Structure in the Languages of Europe. - Berlin: Mouton de Gruyter, 2003. - P. 621-722. *Lyons J.* Linguistic Semantics: An Introduction / Lyons J. - Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – 356p. *Plank F.* Possessives and the distinction between determiners and modifiers/ Plank F. // Journal of Linguistics. - 1992. - # 28 – p. 453-468. *Seiler H.* Subjectivity and objectivity in the domain of POSSESSION / Seiler H. // Semiotica. – 2009. - Issue 173. - P. 417–429.

ЯЦЕНКО П. І.

(Запорізький нац. ун-т)

НОМІНАТИВНА І КОМУНІКАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУРЯДНО-ПІДРЯДНОГО ПОЛІНОМУ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

The article is dedicated to the research of formal-grammatical, semantic-syntactical and communicative organization of an art of the composite sentences, such as coordinative-subordinate polynom on the material of contracts and legislative acts. The main characteristics of this sentence are a paragraph-structure and often conjunctionless coordinative connection between components of the sentence. The cognitive basis of appearing of polynoms in discourse is a particular explanation, which can be given using them.

Key words: *coordinative-subordinate polynom, formal-grammatical model, discourse, paragraph, speech act.*

На сучасному етапі розвитку лінгвістики будь-які мовні одиниці досліджуються у трихотомії Ч. Моріса, який виділяв синтактику, семантику та прагматику [Morris 2000, с. 79]. Перші два, об'єднані у номінативний аспект, та останній (прагматичний, комунікативний) активно досліджуються провідними науковцями сьогодення, серед яких особливо вагомий внесок зробили Ю. А. Левицький [Левицкий 2001], А. М. Поликарпов [Поликарпов 2000] тощо. Проте вони концентрували свою увагу переважно на простому чи традиційно виділених типах складного речення, а поліноми як об'єкт спеціального дослідження не були повністю проаналізовані. Спробами вивчити речення, що утворені з трьох і більше предикативних одиниць, можна вважати наукові розробки Н. Н. Корбозерової [Корбозерова 1989; 1991] в іспаністиці, роботи І. Г. Чередниченко [Чередниченко 1957], К. Ф. Шульжука [Шульжук 1986] в україністиці, дослідження Г. Калашникової [Калашникова 2005], Е. В. Палатовської [Палатовская 1998, с. 20-30] в русистиці тощо. Відсутністю ґрунтовного дослідження сурядно-підрядного поліному (далі СПП), що розуміється в цій роботі як різновид складного речення, утвореного мінімум двома головними та одним підрядним, пояснюється вибір теми цього дослідження, а офіційно-діловий дискурс (далі ОДД) вважається цікавим та мало вивченим у лінгвістичних дослідженнях, а тому актуальним для аналізу.

На цій підставі *об'єктом* цього дослідження став сурядно-підрядний поліном в офіційно-діловій комунікації, а *предметом* – номінативний та комунікативний аспекти СПП. *Метою* дослідження є вивчення СПП, як різновиду складного речення, на матеріалі німецькомовного офіційно-ділового дискурсу у формально-граматичному, семантико-синтаксичному та комунікативно-дискурсивному аспектах із залученням когнітивного аналізу цього речення, а завданнями: виявити домінантні формально-граматичні моделі СПП у вказаному виді дискурсу та встановити їх особливості; проаналізувати типові для ОДД сполучення семантико-синтаксичних відношень між кон'юнктами СПП; виокремити найпоширеніші типи тематичної прогресії; дослідити актомовленневу організацію СПП та проаналізувати СПП у когнітивному аспекті.

Сурядно-підрядний поліном в офіційно-діловій комунікації, в яку включаються законодавчі, процесуальні, адміністративні тексти [Власенко 2001, с. 6] тощо, є не дуже розповсюдженим типом реченнєвого утворення. Основна мета ОДД полягає у визначенні правових норм та регулюванні “правовідносин між громадянами або між громадянами та державою” [Шейгал 2000, с. 35].

Маючи “колегіального автора” та будучи спрямованим на широке коло реципієнтів [Власенко 2001, с. 7], СПП в офіційно-діловій комунікації будується переважно за сурядноцентричною моделлю, тобто дорівнює сполученню двох і більше кон'юнктив, одне з яких обов'язково має підрядне: (1) *Die Anmeldestelle ermittelt bei Eingang einer Anmeldung nach Satz 1*

1. ob bei ihr oder den Anmeldestellen anderer Mitgliedstaaten oder Vertragsstaaten Anmeldungen des gleichen Stoffes desselben Herstellers vorliegen, und

2. welche Gesamtmenge im Sinne des Satzes 1 sich aus den betreffenden Anmeldeunterlagen ergibt,

und hält diese Informationen auf dem jeweils neuesten Stand /BMJ/;

(2) Bei der Prüfung nach Absatz 4 soll die Behörde in Abhängigkeit der jeweiligen Deponieklasse insbesondere die nachfolgenden Kriterien zugrunde legen:

1. Biologische Abbauprozesse, sonstige Umsetzungs- oder Reaktionsvorgänge sind weitgehend abgeklungen,

2. eine Gasbildung ist soweit zum Erliegen gekommen, dass keine aktive Entgasung erforderlich ist und schädliche Einwirkungen auf die Umgebung durch Gasmigrationen ausgeschlossen werden können,

3. Setzungen sind soweit abgeklungen, dass verformungsbedingte Beschädigungen des Oberflächenabdichtungssystems für die Zukunft ausgeschlossen werden können,

4. die Oberflächenabdichtung und die Rekultivierungsschicht sind in einem funktionstüchtigen und stabilen Zustand, der durch die derzeitige und geplante Nutzung nicht beeinträchtigt werden kann; es ist sicherzustellen, dass dies auch bei Nutzungsänderungen gewährleistet ist... /BMJ/

Так у (1) при двох єднально сполучених кон'юнктах перший розширено завдяки двом підрядним, що піддаються параграфуванню. Останнє, будучи результатом планування "на високому рівні" [Berger 1996, с. 286], є інгерентною ознакою ОДД і використовується як на рівні окремого кон'юнкту (1), так і СПП в цілому (2). Адже будь-яке речення в цій сфері комунікації є одиницею підготовленої "вербальної поведінки" [Kreckel 1981, с. 13] мовця, а перелічення компонентів СПП у вигляді списку або „параграфів" [Адмони 1988, с. 186] зводить ризик неправильного тлумачення речення до нуля.

Традиційні способи сполучення кон'юнктив у СПП такого типу мають низку особливостей. Релятив, який поєднує кон'юнкти чи інші частини, локалізується після попередньої частини (1). Таке розташування "шарніра" речень [Eroms 2000, с. 95] підготовлює читача до сприйняття одного чи декількох елементів і властиво лише ОДД. Серед пунктуаційних знаків переважає крапка з комою (68,3%), а сполучникове поєднання кон'юнктив помічено лише у кожній п'ятій парі, що є унікальним явищем порівняно із іншими видами дискурсів. Крім традиційних способів (пунктуації та релятивів) складові СПП відмежовуються одна від одної відступом перед кожним новим пунктом та нумеруванням (1, 2).

Особливістю параграфування становить також наявність узагальнюючого слова, яке може розташовуватися як на початку (2), так і наприкінці перелічення компонентів (1). Наведена при поясненні інформація не виступає лексичний синонімом узагальнюючого слова, не є "надлишковою" [Прияткина 1990, с. 64], а вживається виключно з метою експланаторного роз'яснення певної ситуації, для чого часто користуються синтаксичним повтором конструкції, на основі якої утворюються кон'юнкти (2).

Будуючи чітке, лаконічне висловлення, автори переважно обтяжують деталями першу половину СПП, до якої часто додається розширено представлена інформація у вигляді підрядного (1). При наявності декількох

підпорядкованих ПО їм часто властива приналежність до різних кон'юнктив (2). У випадку вживання декількох підрядних в одному кон'юнктиві розрізняють однорідну супідридність (1), послідовну підрядність (3) або приєднання до різних членів одного речення (4): (3) *Die Passivierungspflicht für bereits am 21. Juni 1948 laufende Pensionen in der Eröffnungsbilanz und in den künftigen Jahresbilanzen besteht insoweit nicht, als bei vorsichtiger Beurteilung der künftigen Entwicklung des Unternehmens anzunehmen ist, daß die Pensionsverpflichtungen aus den Jahreserträgen erfüllt werden können; Absatz 3 bleibt unberührt /BMJ/*; (4) *Anteile an Kapitalgesellschaften, die nicht unter § 2 Abs. 1 fallen, können endgültig höchstens mit siebzig vom Hundert des Betrags angesetzt werden, der anteilmäßig auf sie von dem Eigenkapital der Kapitalgesellschaft entfällt; § 2 Abs. 5 gilt entsprechend /BMJ/*.

Враховуючи специфіку офіційно-ділового спілкування, зрозумілим є домінування означальних підрядних, що додатково характеризують об'єкти ділових переговорів і вводяться переважно відносним займенником (4). Також активно вживаються підрядні умови (5, 7) та обмеження (6) при їх розміщенні у пре- (5, 6), інтер- (4) чи постпозиції (3, 4): (5) ***Kommt** eine Einigung nicht zustande, so entscheidet die Anmeldestelle oder die Zulassungsstelle und unterrichtet hiervon unverzüglich alle Beteiligten /BMJ/*; (6) ***Soweit** es zu diesem Zweck erforderlich ist, kann es verlangen, daß ihm die geschäftlichen Unterlagen vorgelegt werden, und kann es Prüfungen bei den Auskunftspflichtigen vornehmen /BMJ/*; (7) *Unterbleibt die fristgerechte Erklärung, so wird sein Name auf dem zuerst eingereichten Wahlvorschlag gezählt und auf den übrigen Wahlvorschlägen gestrichen; sind mehrere Wahlvorschläge, die von demselben Wahlberechtigten unterzeichnet sind, gleichzeitig eingereicht worden, so entscheidet das Los darüber, auf welchem Wahlvorschlag die Unterschrift gilt /BMJ/*. Вказана тенденція щодо превалювання підрядних означальних та умовних характерна не лише СР німецької мови, а й зафіксована дослідниками романських мов, напр., іспанської у дисертації М. С. Власенко [Власенко 2001, с. 13], що свідчить про функціонування однакових когнітивних чинників при формуванні складних речень в ОДД.

Утворення речення в ОДД представляє собою складний і довгостроковий процес, основною метою якого є формування однозначної, логічно побудованої, максимально повної конструкції. Саме так можна створити оболонку для “легітимного насильства” [Шейгал 2000, с. 35] юридичної особи, якою може виступати і політик [Шейгал 2000, с. 35]. Такий підхід зумовлює превалювання невеликих речень (серед СПП – мінімальних (40,4%)), однак ускладнених різноманітно. Домінуючу позицію серед всіх видів ускладнення у ОДД займають однорідні члени речення, серед яких активно вживаються додаток (7), підмет (5), означення (1). На відміну від художнього дискурсу, де однорідні члени речення переважно факультативні, у ОДД їх вживання є виваженим та необхідним кроком, адже перелічення складових чи їх характеристик сприяє повному висвітленню умов юридичної справи.

Об'єктивність та максимальна доцільність обраних інформативних блоків призводить до зменшення кількості уточнюючих елементів, які, крім

однорідних членів, представлені парентезою. Остання, виконуючи “службову (метатекстову)” [Гавриленко 2002, с. 84] функцію, використовується нечасто і здебільшого надає точну інформацію про номер статті нормативного акту, за якою має виконуватися певна дія у реченні, що у 99% оформлюється дужками: (8) *Bescheide über die Vermögensabgabe und die Kreditgewinnabgabe sind durch neue Bescheide zu ersetzen, die der sich aus den Absätzen 1 bis 5 ergebenden Rechtslage Rechnung tragen; dies gilt auch, wenn einheitliche Feststellungen oder Veranlagungen rechtskräftig sind oder die Verjährungsfrist (§ 203 Abs. 3 des Lastenausgleichsgesetzes) abgelaufen ist /BMJ/.*

Рідкісним, а отже нехарактерним для СПП в ОДД є ускладнення напівпредикативними конструкціями, а цитація не помічена зовсім, адже сам офіційний документ передається повністю без коментарів чи інших уточнень і є обов’язковим для виконання. Прагнення до збільшення інформативності сприяє використанню еліпсизації підмета (1, 5), частини присудка (7) тощо.

Стандартизація та нормованість офіційно-ділових відносин виключає будь-які прояви експресивності та сприяє утворенню кліше навіть на рівні СПП. На цій підставі у різних нормативних актах вживаються повністю однакові за своїм складом, змістом та комунікативною спрямованістю речення: (9) *Steuerfestsetzungen sowie ihre Aufhebung und Änderung sind insoweit auch zulässig, wenn die Festsetzungsfrist abgelaufen ist; dies gilt nur bis zum Ablauf des vierten Kalenderjahrs, das auf das Kalenderjahr folgt, in dem das Abkommen in Kraft getreten ist /BMJ/.* Також в різних документах офіційно-ділового дискурсу виявлені СПП схожої структури з використанням певних сталих виразів.

Специфіка ОДД і СПП, як одного зі способів реалізації ділової комунікації, полягає у тому, що факти переважно сполучаються один з одним, не залишаючи при цьому місця альтернативі чи поясненню. На цій підставі між компонентами СР домінує імпліцитно (3, 4) та експліцитно (1, 5, 6, 8) виражена кон’юнкція, а диз’юнкція та імплікація – вторинні.

Переважають більшість СПП складають конструкції із декількома парами тем і рем, що розкривають гіпертему і -рему (3-5). Лінійна тематична прогресія, яка є другим за поширеністю видом прогресій, проявляється своєрідно: на відміну від інших типів дискурсу, де T_2 представлений лише один з компонентів R_1 , T_2 в ОДД „поглинає” всю попередню тема-рема-тичну пару і виражається у другому кон’юнкції переважно у вигляді займенника (часто вказівного) (9). Найменш поширеною є ТП з пропущеною темою (1), яка особливо розповсюджена у СПП підрядно- (5) і біцентричної моделі (6), для яких характерним є спільне для декількох головних підрядне, та для біцентричної моделі також - мінімум одне підрядне, яке приєднується до одного окремого головного.

Крім вказаних “чистих” типів тематичної прогресії у ОДД вкрай рідкими (~5%), однак можливими є комбінації вказаних типів, за виключенням часткового розкриття теми, який не характерний для цього виду дискурсу. Так у (10) комбінуються лінійна тематична прогресія з прогресією з пропущеною темою: (10) *Der auf Spitzengutschriften entfallende Erlös^{T1} ist den beteiligten*

Kreditinstituten auszuzahlen^{R1}; diese^{T2 (R1)} haben ihn den Berechtigten auszuzahlen^{R2} oder für sie, wenn ein Recht zur Hinterlegung besteht, zu hinterlegen^{R3} /BMJ/.

Провідним типом мовленнєвого акту в юридичному дискурсі виступає білатеральний комісив, сутність якого полягає у втіленні “обіцянок і взаємних зобов’язань” [Наумова 2006, с. 6] обох сторін згідно з укладеним нормативним актом. Стратегія двостороннього впливу розрахована на дійсність укладених положень у майбутньому та лімітується нормативним актом, що становить його обов’язкову характеристику. На цій підставі комбінації МА з різноспрямованими ілокутивними векторами повністю виключаються.

СПП в офіційно-діловій комунікації становить собою чітке, лаконічне, об’єктивно сформульоване реченнєве утворення з інформативно та граматично повними компонентами, сполученими єднально й мінімально ускладненими іншими конструкціями, що на комунікативному рівні предстає у вигляді комбінації білатеральних комісивів, а кластери інформації надаються у ньому за лінійною тематичною прогресією чи прогресією з гіпертемою та ремою.

Вже у першому наближенні до об’єкта аналізу стає очевидним, що дослідження особливостей сурядно-підрядного поліному в офіційно-діловому дискурсі є вельми актуальним питанням для сучасної німецької мови, а наведені міркування можуть дати поштовх до вивчення цього виду складного речення в *перспективі*, де особливої вагомості набуває порівняльний аналіз сурядно-підрядного поліному в різних видах дискурсу та виявлення особливостей сурядно-підрядних поліномів у контрактах, законодавчих актах, директивах тощо, які входять до офіційно-ділової комунікації.

Література

- Адмони В. Г. Грамматический строй как система построения и общая теория грамматики / Адмони В. Г. – Л. : Наука, 1988. – 239 с.
- Власенко М. С. Комунікативно-прагматичний аспект іспанського законодавчого тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / М. С. Власенко. – Київ, 2001. – 21 с.
- Гавриленко И. И. Функции и типы вставных конструкций в научных текстах / И. И. Гавриленко // Вестник МУ : Серия 9. Филология. – 2002. - №6. – С. 80-91.
- Калашникова Г. О комплексном подходе к исследованию полипредикативных сложных предложений и перспективах их дальнейшего анализа в русле традиций Харьковской синтаксической школы / Г. Калашникова // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія “Лінгвістика” : зб. наук. праць. – 2005. – Вип. II. – С. 253-259.
- Корбозерова Н. Н. Грамматика и семантика сложного предложения. Вопросы становления синтаксиса испанского языка / Корбозерова Н. Н. – К. : Вища школа, 1989. – 109 с.
- Корбозерова Н. Н. Семантика, структура и эволюция сложноподчиненного предложения в испанском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени д-ра філол. наук : 10.02.19 “Теория языка”, 10.02.05 “Романские языки” / Н. Н. Корбозерова. – К., 1991. – 33 с.
- Левицкий Ю. А. Основы теории синтаксиса / Левицкий Ю. А. – Пермь : Пермский пед. ун-т, 2001. – 236 с.
- Наумова Н. Г. Синтаксичні процеси в текстах англомовних комерційних контрактів / Н. Г. Наумова // Нова

філологія. – 2006. – Вип. 24. – С. 31-36. Палатовская Е. В. Соотношение многокомпонентных сложных предложений и синтаксико-стилистических фигур (на материале прозы И. С. Тургенева) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Палатовская Елена Владимировна. – Харьков, 1998. – 162 с.

Поликарпов А. М. Сложное предложение в немецкой разговорной речи : монографія / Поликарпов А. М. – Архангельск : Поморский гос. ун-т, 2000. – 448 с.

Прияткина А. Ф. Русский язык : Синтаксис осложненного предложения / Прияткина А. Ф. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.

Чередниченко І. Г. Період як синтаксична конструкція в сучасній українській мові / І. Г. Чередниченко // Українська мова в школі. – К., 1957. - № 2. – С. 8-17.

Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Шейгал Елена Иосифовна. - Волгоград, 2000. - 431 с.

Шульжук К. Ф. Складні багатоконпонентні речення в українській мові / Шульжук К. Ф. - К. : Головне видавництво видавничого об'єднання „Вища школа”, 1986. – 181с.

Berger Ch. R. Interpersonal Communication / Ch. R. Berger // An intergrated approach to communication theory and research. – [ed. M. B. Salwen, D. W. Stacks]. – Mahwah, New Yersey : Lawrence Erlbaum Associats, Publishers, 1996. – pp. 277-296.

Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache / Hans-Werner Eroms. – Berlin ; N. Y. : Walter de Gruyter, 2000. – 510 S.

Kreckel M. Communicative acts and shared knowledge in natural discourse / Kreckel M. – London, N. Y., Toronto, Sydney, San Francisco : Academic Press, 1981. – 316 p.

Morris Ch. Grundlagen der Zeichentheorie : Semiotik / Ch. Morris // Sprachwissenschaft : Ein Reader / [Hrsg. L. Hoffmann]. – [2., verb. Aufl.]. – Berlin, N.Y., 2000. – S. 79-80.